

Obsah

Úvod

Princípy vyučovania kritického myslenia

Kritické myslenie v piatich témach

1) Prečo je dôležité kritické myslenie?

Aktivita 1.1: Rôzne štýly uvažovania

Aktivita 1.2: S mobilom či bez mobilu, spolu či sám

2) Ako a odkiaľ prijímame informácie

Aktivita 2.2: Autor správy

Aktivita 2.3a: Spoznajme naše vzory

Aktivita 2.3b: Všímajme si, čo čítame

3) Ako rozoznať chyby v uvažovaní a argumentačné fauly

Aktivita 3.1: Nájdi chybu v argumente

4) Kritické hodnotenie stereotypov a predsudkov

Aktivita 4.1: Dlaň mojej osobnosti

Aktivita 4.2: Alfa - Beta

5) Ako viesť otvorenú a zmysluplnú diskusiu

Aktivita 5.1a: Tvoríme argumenty

Aktivita 5.1b: Rozpracovanie pevných argumentov

Aktivita 5.2: Debata za a proti

Aktivita 5.2: Debata za a proti

Kľúčové slová: debata, demokracia, argumenty

Zameranie aktivity: Žiaci sa naučia, že na jednotlivé témy je možné pozrieť sa vždy z dvoch strán. Vyskúšajú si v praxi otvorenú debatu zameranú na argumenty, trénujú si svoje prezentačné schopnosti a vcítia sa do kože niekoho, kto verejne presadzuje určitý názor.

Trvanie aktivity: Debata trvá 40 minút. Príprava závisí od zadania témy a je možné ju urobiť vopred.

Priebeh aktivity:

- Vyučujúci určí kontroverzný výrok (tézu). Téza by mala byť primeraná veku a vedomostiam žiakov. Jej náročnosť závisí aj od toho, koľko času a materiálov majú žiaci k dispozícii. Príklad jednoduchšej tézy: V školskom bufete by mali zakázať plastové obaly. Príklad zložitejšej spoločenskej tézy: Vláda by mala zvýšiť dane bohatým.
- Učiteľ náhodne rozdelí žiakov do skupín zástancov a odporcov danej tézy. Každá skupina dostane čas pripraviť si argumenty za alebo proti téze. Príprava môže prebiehať na hodine, alebo je zadaná ako domáca úloha.
- Po príprave nasleduje presne štruktúrovaná debata. Presný priebeh je uvedený nižšie, pričom je možné ho upraviť.
- Na záver žiaci hlasujú, ktorá skupina ich viac presvedčila a nasleduje neformálna diskusia o obsahu debaty.

Poznámka: Aktivita vychádza zo zaužívaného formátu debatných súťaží. Slovenská debatná asociácia na stredných školách učí tzv. formát Karla Poppera. Jeho metodika je dostupná v materiáli Asociaci debatních klubů na: http://debatovani.cz/files/dokumenty/160817_pravidla-debaty-kp-16-17.pdf

Finále slovenskej stredoškolskej debatnej ligy z roku 2012 je možné si pozrieť online tu: <https://www.youtube.com/watch?v=3Uw-O5vOoLA>

Príklad priebehu aktivity

Role: Sú dva tímy; zástancovia a odporcovia. V oboch tímoch sú štyria aktívni členovia a k tomu môžu byť traja členovia, ktorí sa zapájajú iba v rámci vnútorných porád tímu. Aktívni členovia majú nasledujúce role: prvý rečník, opytovateľ (ten, kto sa pýta), druhý a tretí rečník.

	Náplň	Vyhradený čas
Prvý zástanca tézy	Prednesie svoje hlavné argumenty v prospech tézy.	Max. 4 min.
Prvý odporca tézy	Prednesie svoje hlavné argumenty proti téze.	Max. 4 min.
Porada tímu zástancov		Max. 2 min.
Opytovateľ zástancov	Opytovateľ zástancov sa pýta otázky prvého odporcu.	Max. 3 min.
Porada tímu zástancov		Max. 1 min.
Druhý zástanca tézy	Podporí argumenty svojho tímu a vyvracia argumenty odporcov.	Max. 4 min.
Porada tímu odporcov		Max. 2 min.
Opytovateľ odporcov	Opytovateľ odporcov sa pýta otázky druhého zástancu.	Max. 3 min.
Porada tímu odporcov		Max. 1 min.
Druhý odporca tézy	Podporí argumenty svojho tímu a vyvracia argumenty zástancov.	Max. 4 min.

Reflexia:

1. Nahlas prečítajte zoznam navrhnutých krokov a opatrení z bodu 5. Diskutujte o tom, ako môžu ľudia chrániť ľudské práva. Môžete sa opýtať nasledujúce otázky:

- Ktorý z navrhnutých krokov by bolo ťažké vykonať? Ktoré kroky by boli jednoduchšie?
- Vidíte na zozname nejaké kroky, ktoré by ste mohli vykonať aj vy?
- Prečo ľudia nechcú v takýchto situáciách pomáhať?
- Čo ak by sa ľudia prestali iba prizerať a začali viac pomáhať? Pomohlo by to situácii v oblasti ľudských práv?

2. Porozprávajte sa o tom, ako si môžeme navzájom viac pomáhať:

- Aké vlastnosti a postoje musí zastávať človek na to, aby sa prestal nečinne prizerať a začal pomáhať?
- Ako môžeme podporovať ľudí, ktorí bránia ľudské práva?
- Ako môžeme povzbudiť ľudí v našej skupine, aby začali si pomáhať a brániť ľudské práva?

3. Diskusiu uzavrite konštatovaním, že akékoľvek zneužívanie alebo násilie namierené voči deťom je porušením ľudských práv. Toto platí aj pre deti, ktoré samy páchajú násilie. K porušovaniu ľudských práv dochádza v každej kultúre a v každej časti sveta. Zdôraznite, že učením sa o ľudských právach získavame vedomosti aj o tom, ako zakročiť pri obrane ľudských práv ostatných ľudí. Aj keď nie je možné zabrániť každému prejavu násilia, vždy si môžeme navzájom pomáhať a prispieť tak svojím dielom k vytváraniu lepšieho sveta.

Námety na ďalšiu činnosť

Ak ste v skupine prijali pravidlá správania, porozprávajte sa s deťmi o tom, ako k nim môžete zaradiť pomoc obetiam porušovania ľudských práv.

Rady na vedenie aktivity

- Dostatočne sa venujte každej skupine a uistite sa, že všetci porozumeli úlohe, postupne preberajú každú kategóriu a všetky deti v skupine majú rovnakú príležitosť vyjadriť svoj názor.
- Chráňte súkromie detí tým, že uprednostníte pozorované skúsenosti pred ich osobnými zážitkami (okrem prípadov účasti na násilí alebo zneužívaní).
- Tejto aktivite by sa mali zúčastniť iba tie deti, s ktorými ste pracovali už predtým. Dôležitým predpokladom úspešnej aktivity je vytvorenie pocitu bezpečia pre každého člena a členku skupiny.

Podklady k diskusii

Videli ste, ako niekomu ubližujú.	Zapojili ste sa do ubližovania.
Videli ste, ako niekomu ubližujú a nikto nič nespravil.	Videli ste, ako niekto pomohol človeku, ktorému ubližovali.

Tabuľka

Porušenie	Čo s tým môžeme urobiť?

- Menšie deti môžu mať ťažkosti pri rozpoznávaní rozdielu medzi tým, čo chcú a tým, čo potrebujú. Zdôrazňujte im, že si majú nechať tie veci, bez ktorých by v novom svete neprežili.

Obmeny

- Počas záverečnej reflexie aktivity môžete porovnať karty, ktoré deti odhodili počas jednotlivých krízových situácií. Opýtajte sa detí, aké sú podľa nich rozdiely medzi jednotlivými voľbami.

PODKLADY: KARTY S TÚŽBAMI A POTREBAMI

Možnosť povedať svoj vlastný názor	Čistá voda
Internet a sociálne siete	Spravodlivé zaobchádzanie a nediskriminácia
Vlastná izba	Peniaze
Čisté životné prostredie	Telefón
Jedlo a pitie	Možnosť slobodne vyznávať svoje náboženstvo
Pohodlné bývanie	Právo na odpor voči tomu, s čím nesúhlasím
Sloboda pohybu	Právo na vzdelanie
Ochrana pred zneužívaním	Lieky a očkovanie
Oblečenie, obuv	Právo voliť
Sladkosti	Sloboda prejavu
Rodičia, blízki a kamaráti/ky	Hry a zábava
Právo hovoriť vlastným jazykom	Právo na minimálnu sociálnu úroveň
Právo na obranu seba a svojej rodiny	Sloboda združovania sa do spolkov a strán
Právo na protest a petíciu	Právo na odpočinok
Ochrana pred mučením a trestom smrti	Právo na život

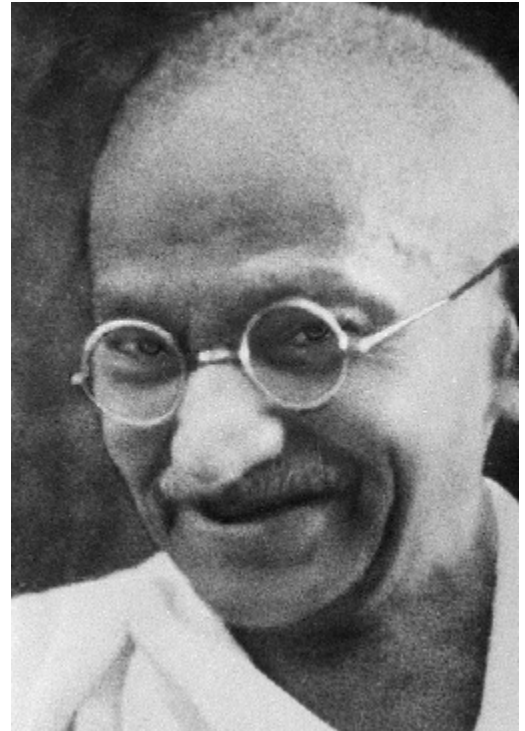
SADA 3

A : „Nenásilie je najväčšia sila, akú má ľudstvo k dispozícii. Je mocnejšie ako najmocnejšia ničivá zbraň, akú kedy vytvorila ľudská vynaliezavosť.“ Mahátma Gándhí

B: Narodil/a sa v roku 1869 hinduistickým rodičom, ktorí žili v Gujarate v čase, keď bola India ešte v područí Britského impéria. Stál/a na čele boja za nezávislosť a nikdy nestratil/a svoju pevnú vieru v

C: nenásilný protest a náboženskú znášateľnosť, hoci ho/ju viackrát zatkli a uväznili. Vždy, keď Indovia násilne vystúpili proti sebe alebo proti britskej nadvláde, držal/a protestnú hladovku, až kým násilnosti neskončili. Viedol/la 388 km dlhý pochod Indiou a

D: svojich následníkov presviedčal/a, aby sa nebránili brutálnym útokom polície a vojakov. Zo svojho života, ktorý zasvätil/a mieru, strávil/a 2 338 dní vo väzení.

SADA 4

A: *“Víte, že jsem vám často po návratu z německého vězení říkala, že jsem si vědoma, že můj život, který jsem opravdu Božím zázrakem zachránila, byl mi jenom propůjčený. Cožpak jsem se tehdy musela vrátit? Má hlava byla již ztracena, 27 kamarádů padlo pod sekyrou, a já byla najednou zase mezi vámi ... Nelitujte mne. Žila jsem plný, opravdový život, který nestál, nezahnil, ale prudce tekla a vířil. Někdy mne otloukal a já poznala jeho tvrdost i těžkosti, jindy zas hladil a smál se sluncem. Byl to prostě skutečný život, a já jsem zaň Bohu neskonale vděčná.”* Milada Horáková

B: Narodila sa v roku 1901. Bola českou političkou, obeťou justičnej vraždy počas komunistických politických procesov v 50-tych rokoch 20. storočia. Bola jedinou ženou, ktorá bola v rámci týchto procesov popravená a kvôli svojej neústupnosti počas vykonštruovaného súdneho procesu sa stala symbolom odporu proti totalite vládnucej komunistickej strany.

C: Bola významnou českou feministkou, angažovala sa za zrovnoprávnenie žien v legislatíve Československa. Podieľala sa na príprave nového československého občianskeho zákonníka, najmä v častiach o rodine a rovnoprávnosti žien.

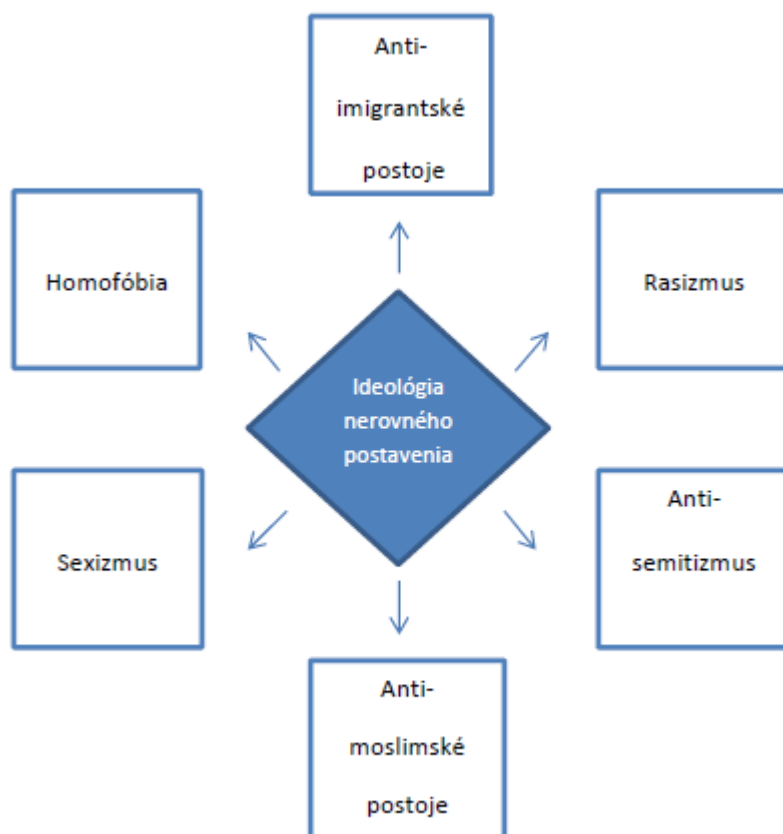
D: Po vypuknutí II. svetovej vojny sa zapojila do odboja. V roku 1940 ju však zatkl Gestapo, bola tvrdo vypočúvaná a bitá. Napriek tomu neprezradila žiadnu citlivú informáciu. Po roku 1939 sa zapojila do odbojovej organizácie Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ) a Politické ústředí, pre ktoré aktívne vyhľadávala na štruktúre bývalej Ženskej národnej rady nových ilegálnych pracovníkov, zaistovala tajné byty, získavala spravodajské informácie. Patrila medzi kľúčové osobnosti PVVZ a podieľala sa na formulovaní jeho prvotného programu. Neskôr bola uväznená v ženskej väznici v Aichachu pri Mníchove (neďaleko tábora Dachau), v ktorom sa dočkala oslobodenia vojakmi americkej armády.

a jeho kolegovia (1950) ukazujú, že autoritárstvo je spojené s predsudkami proti viacerým rôznym skupinám (viď kapitola 5.3; Decker a Brähler, 2010). Potvrdzujeme, že koncepčne aj empiricky úzko súvisiaci fenomén autoritárstva spoluurčuje jadro nepriateľstva zameraného voči skupinám spolu s Orientáciou spoločenskej dominancie (Küpper a Zick, 2005).

Prvky nepriateľstva zameraného voči skupinám

Nepriateľstvo zamerané voči skupinám je v zásade otvorený koncept, do ktorého môžu byť ďalej integrované predsudky podľa kultúrneho a sociálno-politického vývoja (názorným príkladom sú predsudky voči Rómom). Výskumný projekt o nepriateľstve zameranom voči skupinám v Európe, na ktorom je táto štúdia založená, skúmal nasledujúce predsudky ako prvky syndrómu nepriateľstva zameraného voči skupinám: antiimigrantské postoje, rasizmus, antisemitizmus, antimoslimské postoje, sexizmus a homofóbiu (obr. 1). Voľba prvkov nepriateľstva zameraného voči skupinám, ktoré boli skúmané v rámci európskeho projektu, sa riadila empirickými a metodologickými aspektmi skôr než teoretickými úvahami. Skúmali sme a pozorovali sme tak spoločensky a politicky relevantný syndróm nepriateľstva zameraného voči skupinám namierený proti niektorej zo skupín najviac postihnutej netoleranciou a vylúčením. Nižšie predostierame naše chápanie jednotlivých skúmaných predsudkov.

Obr. 1: Syndróm nepriateľstva zameraného voči skupinám v európskej štúdii

Antiimigrantské postoje

Antiimigrantské postoje sú ústredným prvkom syndrómu nenávisťi zameranej voči skupinám (ďalej len NZVS). Sú namierené proti osobám, ktoré sú skutočne alebo sa o nich predpokladá, že sú „cudzinci“ alebo „pristáhovalci“. Ciele tohto predsudku nemusia byť v skutočnosti cudzími; stačí však, že sú ako cudzí vnímaní. Pristáhovalci z iných štátov sú často označovaní za cudzincov, ale všetky krajiny pôvodu určite nie sú v rovnakej miere spájané s negatívnymi predsudkami. V západnej Európe sú negatívne predsudky v súčasnosti zamerané predovšetkým voči ľuďom z iných kultúr – čo sú zvyčajne tmavovlasí ľudia z moslimských krajín – zatiaľ čo voči Švédom sú veľmi rozšírené skôr pozitívne predsudky. Tento príklad jasne ilustruje tri charakteristiky

Metódy

Zoznámenie sa

Zoznamovacia činnosť prebieha spoločne na začiatku každého workshopu. Je dôležité zahrnúť túto aktivitu i v prípade, že sa účastníci už poznajú, pretože ich pomáha nenásilne vtiahnuť do témy a workshopu.

Keď sa účastníci navzájom nepoznajú, je vhodné pre túto činnosť vyčleniť viac času. Je tiež dôležité starostlivo nastaviť alebo vybrať činnosti podľa toho, či je možné prekročiť hranice „cudzích“ účastníkov. Silne fyzické činnosti alebo cvičenia, ktoré už začínajú pracovať s citlivými témami, by sme mali vykonávať až v neskoršej fáze alebo nechať na prácu v malých skupinách.

Pre zoznamovacie aktivity v skupine možno použiť nasledujúce cvičenie, známe pod označeniami icebreakers, alebo lámače ľadov či starters, cvičenia na začiatok:

Annie Annorak

Icebreaker

Ciele	Zoznámenie sa Naučenie sa mien účastníkov
Požiadavky	
Doba/trvanie	10-15 minút
Cieľová skupina/ veľkosť skupiny	max. 25, všetky vekové skupiny (čím väčšia skupina, tým dlhšia a náročnejšia táto aktivita je)
Materiály	-
Príprava	-
Popis	<p>Annie Anorak je hra na mená podobná ako „Balím si kufor a beriem si ...“: Účastníci sedia v kruhu a predstavujú sa postupne krstným menom a mnemotechnickou pomôckou, ktorá začína rovnakým písmenom ako ich meno (zvolia si ho napr. podľa svojich záľub, schopností, atď.)</p> <p>Príklad: Prvý človek povie: “Volám sa Vanda a mám rada vážky.” Osoba vedľa nej najprv zopakuje vetu (“Toto je Vanda a má rada vážky.”) a potom pridá svoju vlastnú (“Ja som Jano a mám rád jeseň.”).</p> <p>Čím viac ľudí povie svoje meno, tým ťažšou sa hra stáva, pretože všetky mená a ďalšie informácie treba opakovať. Ak niekto na niečo zabudol, ostatní pomôžu.</p> <p>Variácie</p> <p>Namiesto výberu objektu sa vyberie pohyb, ktorý by mohol byť pre danú osobu typický. Tento pohyb potom kopírujú a opakujú všetci ostatní účastníci. Ďalšou možnosťou je, že účastníci používajú zvuky (napr. mlaskanie, tleskanie, atď.). To znamená, že sa vytvorí „rytmus“ skupiny, ktorý môžu všetci zopakovať ešte raz na konci hry.</p>
Zdroj	-

Ako zorganizovať živú knižnicu?

Možností ako zorganizovať živú knižnicu je niekoľko. Od tých jednoduchších až po tie zložitejšie. Poďme sa ne pozrieť.

Chcem zorganizovať živú knižnicu čo možno najjednoduchšie.

V tomto prípade musíte osloviť organizácie, ktoré sa organizácii živých knižníc venujú. Ak im to ich kapacity dovoľujú, väčšinou sa snažia takýmto požiadavkám vyhovieť. Samozrejme, nezabúdajte, že väčšinou sa takejto činnosti venujú občianske združenia a neziskové organizácie a ich kapacity bývajú obmedzené. Treba počítať s tým, že živá knižnica čosi stojí, a preto je možné, že sa budete musieť podieľať na určitej časti financií (napr. na cestovné výdavky, obedy a pod.). V niektorých prípadoch to môže byť pre vás zdarma, to však musí mať daná organizácia na to voľné finančné zdroje. Akokoľvek sa dohodnete, ak budú súhlasiť, znamená to, že všetko okolo živej knižnice zariadia oni. Na vás pravdepodobne zostane len zabezpečenie priestoru a čitateľov.

Chcem si živú knižnicu zorganizovať sám, ale potrebujem pomôcť zo živými knihami.

Toto bude trochu zložitejšie, ale nebojte sa, nie príliš. V prvom rade budete potrebovať absolvovať tréning pre knihovníkov. Takéto tréningy sa nekonajú často, ale niektorá z organizácií, ktoré organizujú živé knižnice, by vám mali vedieť poradiť, kedy a kde sa takýto tréning bude konať. Ak však máte skúsenosti s neformálnym vzdelávaním a prácou s mládežou, potom by vám mohlo postačovať aj preštudovanie si metodiky, ktorú práve čítate. Potom vám už zostáva len opýtať sa jednej z organizácií, ktoré organizujú živé knižnice, aby vás podporili prostredníctvom poskytnutia kontaktov na živé knihy. Nezabúdajte, že aj v tomto prípade sú so živou knižnicou spojené priestorové a finančné nároky.

Chcem si živú knižnicu zorganizovať sám a chcem tam mať vlastné živé knihy.

Toto je najnáročnejšia možnosť, nie však nemožná, len sa treba pripraviť, že budete potrebovať viac času na prípravu. V prvom rade treba absolvovať, tak ako pri bode dva, tréning pre knihovníkov. Následne je potrebné, aby ste si živú knižnicu viackrát vyskúšali v spolupráci s jednou z organizácií, ktoré živé knižnice organizujú. Z našej skúsenosti je treba absolvovať približne 5-8 živých knižníc, aby ste boli pripravený s touto metodikou vytréňovať vlastné živé knihy. Nezabúdajte, že aj v tomto prípade sú so živou knižnicou spojené priestorové a finančné nároky.

Organizácie, ktoré sa venujú organizácii živých knižníc:

Centrum komunitného organizovania – www.cko.sk

Kontaktná osoba: Zuzana Szabóová – zuza@cko.sk

Amnesty International Slovensko – www.amnesty.sk

Kontaktná osoba: Martin Sýkora – sykora@amnesty.sk

Eduma – www.eduma.sk